

مشکلات خودکار کردن نظام کتابخانه و اطلاع رسانی در برزیل*

نوشته: ک. م. مک کارتی

ترجمه: مسعوده توفیق

بررسی نظامهای اطلاعات کتابشناختی و کتابخانه های مهم در برزیل نشان داده است که مهمترین مشکلات بترتیب اهمیت عبارتند از: کمبود کارمندان با تجربه، کمبود منابع مالی، کمبود رهنمودهای رسمی، مشخص نبودن سیاستهای دولت و کمبود شبکه ها و فقدان همکاری لازم. مشکلات فنی صرف، در مرتبه پائینتری قرار می گیرند. کمبودهای آموزشی و تعلیمات حرفه ای نیز در مقایسه با تجربه از اهمیت کمتری برخوردار است. پاسخ دهندگان هیچ گونه تمایزی بین تجربه تحلیل گران نظام با کتابخانه و تجزیه کتابداران با کامپیوتر قائل نشده اند. بعبارت دیگر مشکل اصلی، ارتباط بین این دو حرفه است. سادگی نظامها، کمبود تجهیزات کامپیوتری درون سازمانی و بالا بودن میزان اشتباهات در دروندهی اطلاعات به نظامهای خودکار، همگی نمایانگر کمبودهای مالی هستند. همچنین کمبود برنامه ریزی ملی که اغلب امری حاشیه ای تصور می شود وجود دارد، و ارگانهای مرکزی کتابخانه ای و اطلاع رسانی ضعیف می باشند و تبادل اطلاعات بین سازمانها تقریباً بصورت اتفاقی است. غالباً خودکار کردن نظامها بطور منفرد صورت می گیرد و هیچگونه مبادله داده های کتابشناختی بین کتابخانه ها وجود ندارد. نویسنده مقاله تعدادی طرحهای کوچک مقدماتی را برای گسترش تجربیات عملی در سراسر مملکت پیشنهاد می کند.

۱- مقدمه

برزیل کشوری است بسرعت در حال رشد که از نظر وسعت پنجمین و از نظر جمعیت ششمین کشور بزرگ جهان محسوب می شود. جمعیت آن ۱۲۰ میلیون نفر است که هفتاد درصد آن در مناطق شهری سکونت دارند. حدود یک سوم مردم برزیل در پایتخت آن برازیلیا و یا در یکی از نه شهر بزرگ آن زندگی می کنند و جمعیت هر یک از آنها بین یک تا دوازده میلیون نفر است.

---

* Cavan M. McCarthy. "Problems of Library and information system automation in Brazil." Journal of information science. Principles & Practice. Volume 4,5, December 1983, p. 149-158.

مناطق شهری مرکزی با آسمانخراشهای فراوان، اتومبیل‌های مدرن، افرادی با لباسهای آراسته و کالاهای مصرفی چند ملیتی، ظاهری کاملاً پیشرفته دارد. در حقیقت، برزیل از نظر درآمد سرانه جزو ده کشور اول جهان و تقریباً همپای کشور کانادا است. بدیهی است که چنین جامعه‌ی مدرنی نشانه‌های اصلی پیشرفت را که همان کامپیوتر باشد، در اختیار دارد. برزیل دارای متجاوز از ده هزار کامپیوتر و صنعتی رو به رشد در ساخت کامپیوترهای کوچک است و وارد دوران تشکیل شبکه‌های داده‌ها و ساخت کامپیوترهای داخلی شده است. یک خانواده‌ی متوسط برزیلی، مرتباً حداقل با یک دو جین مدارک کامپیوتری مانند قبض تلفن و یا صورتحساب بانک سر و کار دارد. همچون سایر کشورها، کمپانیهای بزرگ کشور برای نظامهای کنترل و اجرایی خود، به کامپیوتر متکی هستند. برزیل از نظر کتابخانه نیز دارای سابقه چشمگیری است که تاریخ آن به اوایل قرن گذشته بر می‌گردد. تمام مراکز خدمات سنتی کتابخانه‌ای که بالغ بر پانزده هزار کتابخانه با سی هزار کارمند می‌شود، مشغول فعالیت هستند و خدمات خود را به بیش از هفت میلیون عضو ارائه می‌دهند. یک سوم کارمندان این کتابخانه‌ها تحصیلات عالی دارند که نیمی از آنها از یکی از سی مدرسه کتابداری موجود در برزیل فارغ التحصیل شده‌اند. برزیل دارای انواع کتابخانه‌ها است، کتابخانه‌های دانشگاهی، تخصصی و دولتی بخش اصلی و عمده را تشکیل می‌دهد، در حالی که کتابخانه‌های عمومی ضعیف و کتابخانه‌های مدارس معدود هستند. خدمات کتابشناسی ملی و نمایه‌سازی نشریات ادواری از جمله خدمات رایج است.

خدمات اخیر، هم اکنون خودکار می‌باشند و با وضعیتی که برزیل دارد، طبیعی است که به خودکار کردن نظام کتابخانه‌ای و اطلاع‌رسانی توجه‌شایانی مبذول گردد. در این کشور با احتساب کاربردهای جزئی، در حدود چهل مورد می‌توان ذکر کرد که در آنها از نظامهای خودکار استفاده می‌شود و می‌توان گفت که خودکار شدن خدمات از مرحله اولیه و آزمایشی گذشته و به مرحله عمل در آمده است. برای کمک به این جریان باید مشکلات عمده‌ای را که نظامهای خودکار برزیل با آن رو به رو هستند، شناخت و این خود کانون اصلی تحقیقاتی است که اخیراً مسئولیت آن را من‌بعده داشتم. در سال ۱۹۸۰ از سی و یک نظام خودکار مهم که بیشتر در ریود و ژانیرو، برازیلیا و سائوپولو وجود دارد، دیدن کردم و درباره‌ی نظامها و دیدگاههای کارمندان ارشد آنها اطلاعاتی جمع‌آوری نمودم. ضمناً این نظریات را با دیدگاههای کارمندان ارشدی که در نظامهای غیرخودکار مشغول بکارند مقایسه کردم. تمام این اطلاعات، در پایان نامه دکترایم که برای دانشگاه لاف بورو^۱ انگلستان تهیه کرده‌ام تجزیه و تحلیل شده است. این گزارش نتایج هسته اصلی تحقیق یعنی آزمون رفتاری در مورد مشکلات خودکار شدن را بخوبی منعکس می‌کند. در این آزمون به پاسخ دهندگان فهرستی نشان داده شد که شامل مشکلاتی بود که در مراحل اولیه خودکار شدن کتابخانه، پیش می‌آید و از آنها خواسته شد تا با توجه به وضعیت برزیل، مهمترین مشکلات را مشخص کنند. مشکلات عنوان شده در فهرست مذکور ضمن بررسی گسترده نوشته

---

^۱ - University of Loughborough.

انتخاب شد. در این مورد تحقیقات وینر^۱ و سالمون^۲ که انواع زیادی از مشکلات را بررسی کرده بودند، بسیار مفید واقع شد، در حالی که داسگوپتا^۳ کوشیده بود تا مشکلات خودکار شدن کتابخانه های هندوستان را توصیف و درجه بندی کند. بهر حال گزارشهای مربوط به کشورهای در حال توسعه انگشت شمارند. مطالعه روزن برگ^۴ درباره استفاده کنندگان نظام اطلاعاتی در برزیل همانند گزارشی که ساراسویچ^۵ در مورد شناخت نیازهای اطلاعاتی علمی و فنی کشورهای عقب افتاده تهی کرده، قبل از تحقیق من صورت گرفته است. در تحقیق من فهرستی از مهمترین مشکلاتی که کتابخانه ها و نظامهای اطلاعات کتابشناختی با آن رو به رو هستند ارائه شده که بترتیب اولویت در زیر آمده است:

۱. کمبود کارمندان با تجربه؛
۲. کمبود منابع مالی؛
۳. کمبود رهنمودهای رسمی و مشخص نبودن سیاست دولت؛
۴. کمبود شبکه ها و فقدان همکاری لازم بین آنها؛
۵. فقدان برنامه ریزی لازم و کافی در درون سازمانها؛
۶. کمبود نظامها و کتابخانه های باسابقه؛
۷. سطح نازل کتابخانه ها؛
۸. کم دقتی در درونداد عملیات؛
۹. استفاده از مدل‌های نامناسب خارجی؛
۱۰. تغییر نیازهای کتابخانه ها؛
۱۱. کمبودهای آموزشی و تعلیمات حرفه ای؛
۱۲. کمبود مشاوران؛
۱۳. کمبود اطلاعات؛
۱۴. کمبود حافظه کامپیوتر؛
۱۵. عدم دسترسی به کامپیوتر؛
۱۶. فقدان مرکز کتابشناسی ملی؛
۱۷. کمبود برنامه ها و قالبهای کتابشناسی مناسب؛
۱۸. کمبود نظامهای آماده کار؛
۱۹. کمبود زنجیره های ارتباطی راه دور.

---

^۱ - A. B. Veaner.

^۲ - S. R. Salmon.

^۳ - K. Dasgupta.

^۴ - V. Rosenberg.

^۵ - T. Saracevic.

^۶ - Turn Key Systems.

مشکلات اصلی به تفصیل در زیر مورد بررسی قرار گرفته است و برای سهولت کار، مشکلات مشابه در یک مقوله دسته بندی شده است. در اینجا فوراً توجه به این مسأله جلب می شود که پاسخ‌دهندگان، مشکلات کلی یا ساختاری را بر مسائل کاملاً فنی، مقدم دانسته اند.

۲- تجربه، آموزش، تعلیمات حرفه ای و اطلاعات

(در این قسمت در مورد کمبود کارمندان با تجربه، کمبود کتابخانه ها و نظامهای با سابقه، کمبودهای آموزشی و تعلیمات حرفه ای، کمبود مشاوران و کمبود اطلاعات، یعنی مشکلات مربوط به ردیفهای ۱، ۶، ۱۱، ۱۲ و ۱۳ بحث شده است).

پاسخ دهندگان شدیداً به مسأله کمبود کارمندان مجرب توجه نموده آن را مشکل عمده دانسته اند. آنها بین کمبود تجربه و کمبود آموزش با قرار دادن آموزش در مرتبه کمتری از اهمیت، بخوبی تمایز قائل شده اند. این مسأله قابل درک است که چرا برزیلیها باید در مورد خودکار کردن خدمات کم تجربه باشند؛ چون اولین نظام خودکار در برزیل در سال ۱۹۶۷ با آهنگ رشدی کند-نه سریع و تصاعدی، شروع به کار کرد. در طی نزدیک به دوازده سال تنها حدود چهل سازمان نظامهای خودکار دایر کردند، این نشان می دهد که تعداد مکانهایی که یک فرد عملاً می توانست تجربیاتی بدست آورد همیشه بسیار معدود بوده است. کمتر از سی درصد از کارمندان ارشد کنونی کتابخانه ها و نظامهای اطلاعات کتابشناختی خودکار با یک نظام خودکار دیگر نیز عملاً کار کرده بودند. بیش از نیمی از این کارمندان اظهار داشتند که به غیر از نظامی که با آن کار می کردند از قریب یک تا سه نظام خودکار دیگر هم بازدید کرده بودند و این مطلب در جواب سئوالی اظهار شد که مشخصاً از آنها خواسته بود تا بازدیدهای کوتاه خود و نیز نظامهایی را که در طول شرکتشان در کنفرانسها با آنها آشنا شده بودند، ذکر کنند. برای برزیلیها به دلیل وضعیت جغرافیایی، سفر به خارج از کشور جهت بازدید از نظامهای خودکار دشوار است، با وجود این، نیمی از آنها می گویند که به جز نظامی که با آن کار می کردند بازدید دیگری داشتند، کسانی بودند که با یک نظام خارجی آشنا شده بودند. و این نشان می دهد که نه تنها تعداد نظامهای خودکار خارج از برزیل بیشتر از داخل کشور است؛ بلکه انگیزه بازدیدها، بیشتر سفر به خارج از کشور، فارغ از گرفتاریهای اجرایی و غالباً همراه با گردشهای مطالعاتی است.

بررسی نشان می دهد که مدت زمان تجربه کارمندان با نظامهای خودکار بطور متوسط پنج سال است که گر چه معقول بنظر می رسد؛ اما با توجه به اینکه پاسخ دهندگان همگی کارمندان ارشد هستند کافی نیست. مسأله جدی تر آن است که تمام این پنج سال صرف یک نظام و آنهم نظامی ساده شده است. به دلایل مختلف عملی و اجتماعی، نقل و انتقال در میان متخصصان برزیلی بخصوص کتابداران کم است و بندرت برای پستهای خالی-مگر محلی-آگهی می شود؛ زیرا در برزیل افراد، بیشتر براساس مسائل شخصی عمل می کنند. کسانی که به شهرهای دیگر منتقل می شوند حمایت دوستان و بستگان خود را از دست می دهند، بیشتر کتابداران تمام سنوات خدمت خود را در یک شهر می گذرانند و در صورت انتقال معمولاً به طرف شهرهای بزرگ جنوب کشور جذب می شوند و تجربیات خودکار کردن خدمات به جای اینکه در سطح کشور گسترش یابد در آنجا متمرکز می شود.

آزمون رفتاری، تفاوت بین تجربه کتابداران با کامپیوتر، و تجربه تحلیل گران نظام با کتابخانه و نظامهای اطلاعاتی را منعکس کرده است. اما پاسخ دهندگان، هر دو مسأله را تقریباً یکسان درجه

بندی کرده اند. عبارت دیگر هر دو گروه به دلیل مشکلات ارتباط فکری و تداخل این دو حرفه با یکدیگر، در اشتباه بوده اند. چنین مسأله ای همیشه از زمره مسائل خودکار کردن خدمات در همه نقاط جهان بوده است که در برزیل بعلمت موقعیت این دو حرفه فامضتر شده است. در برزیل حرفه کتابداری نقش مشخصی در جامعه ندارد؛ کتابخانه ها در حاشیه قرار گرفته اند و در نتیجه، از موقعیت اجتماعی و مالی کمتری برخوردارند. از طرف دیگر برای دولت برزیل وجود نظامهای خودکار از ضروریات است؛ زیرا بدون آن تمرکز قدرت دولت در کشور بزرگی با جمعیت ۱۲۰ میلیون امکان پذیر نخواهد بود. ضمناً تحلیل گران نظام و دیگر کارمندان کامپیوتر به حرفه ای اشتغال دارند که با آینده و پیشرفت قرین است؛ آنها موقعیت اجتماعی بالا و شغلی پر درآمد دارند. در نتیجه، مقایسه کتابداران با تحلیل گران نظام، یک مقایسه عادلانه نیست. این مقایسه بین کتابداران که در موقعیتی نسبتاً پایین قرار دارند و تحلیل گران نظام که دارای موقعیت نسبتاً بالا هستند در حالتی صورت می گیرد که تحلیل گران بعنوان کسانی شناخته می شوند که کتابخانه ها را مدرن کرده اند.

هیچکدام از گروهها اطلاع زیادی درباره فعالیت‌های یکدیگر ندارند. تحلیل گران نظام مثل غالب مردم عادی برزیل سابقه کمی در استفاده از کتابخانه دارند. احتمالاً از یک کتابخانه دانشگاهی استفاده کرده اند گرچه ممکن است دروس فنی آنها استفاده مبرم از کتابخانه را نیز ایجاب نکرده باشد. آنها شاید در کودکی عضو یک کتابخانه عمومی بوده و یا به یک کتابخانه آموزشی دسترسی داشته اند؛ ولی بعید است که هنوز به طور مرتب از کتابخانه استفاده نمایند. کتابداران برزیلی در دانشگاه دروسی را انتخاب می کنند که معمولاً در آنها استفاده از کامپیوتر، ریاضیات، آمار و سایر موضوعات فنی یا اصلاً وجود ندارد و یا بسیار کم است و در عوض تکیه آنها بر یادگیری و تبعیت از قواعد است. حتی ممکن است به این کتابداران یاد نداده باشند که چگونه روش استفاده از کتابخانه را به دیگران بیاموزند. اینچنین آموزش کتابداری بیشتر حالت ایستا دارد تا پویا؛ زیرا طریقه تحلیل، ارزشیابی و توسعه نظام را به کتابداران نمی آموزد. در حقیقت، در دوره‌های کتابداری جلوی این طرز فکر که کتابداران معمولی نیز می توانند به جای تبعیت صرف از قواعد مقرر، نظامی را تغییر بدهند یا اصلاح کنند سخت گرفته می شود، در حالی که کتابداران در مواجهه با مسأله خودکار کردن خدمات دقیقاً به چنین قابلیت‌نیاز دارند. همچنین، موقعیت و مسائل کتابداران برزیلی ای که قصد بهبود یکی از نظامهای موجود را دارند، در خور بررسی است. نظر به اینکه نظامهای کتابخانه ای در سراسر کشور کاملاً یکنواخت است، نه نسبت به امکان ایجاد نظامهای دستی پیشرفته هیچ آگاهی ای وجود دارد و نه هیچ گروه متخصصی هست که تجربه ای در طرح و ایجاد چنین نظامهایی داشته باشد. از طرف دیگر، اگر کتابداران مایل به ایجاد نظامهای خودکاری باشند، تحلیل گران کاملاً آموزش دیده حاضرند که حمایت و کمک خود را در اختیار آنان قرار دهند.

وقتی یک دوره آموزشی خاص برای خودکار کردن خدمات کتابخانه را بررسی کنیم، متوجه می شویم که حدود چهل درصد از کارمندان ارشد نظامهای خودکار در این زمینه آموزش رسمی

ندیده اند و غالباً آموزش آنها محدود است به دوره های کوتاه مدت یک یا دو هفته ای، و یا سمینارها و دوره های آموزشی داخلی نظیر آنچه هنگام معرفی یک نظام خودکار برای همه کارمندان برگزار می شود. در مدارس کتابداری برزیل هنوز دادن درس خودکار کردن کتابخانه متداول نیست. پاسخ دهندگان در پاسخ به این سؤال که این موضوع را در کجا فرا گرفته اند، فقط هشت مدرسه از سی مدرسه کتابداری را نام بردند، و از این هشت مدرسه هم تعدادی فقط بطور پراکنده این مطلب را تدریس می کنند. از قرار معلوم وسیله تشویقی برای گنجاندن چنین دروسی در برنامه ها، مادام که متخصصان این رشته تجربه های عملی را بسیار مهمتر از آموزش می دانند، وجود ندارد و تا زمانی که خودکار شدن در برزیل در مرحله اولیه و یا آزمایش است نقش آموزش رسمی نیز خود به خود محدود می گردد.

بیش از نیمی از کارمندان ارشد نظامهای خودکار در طول ماه، کمتر از یک نشریه در زمینه کار خود مطالعه می کنند و این مطالعه بیشتر از منابع خارجی است. به علت اینکه در برزیل مطالب کمی در این زمینه منتشر می شود، اکثر این کارمندان دو سوم مطالب خود را در انتشارات خارجی می یابند، البته به غیر از دستورالعملهای سیستم مارک^۱ که به علت پیچیدگی زیاد، مطالبشان برای تحلیل گران نظام چندان قابل استفاده نیست. فرم مدخلهایی که به کامپیوتر وارد می شود در عمل بسیار ساده است و سه مؤسسه که فرمهای متفاوتی داشتند از فرمهای ثابت استفاده می کنند. برنامه ریزی به زبان رایج یعنی کوبل^۲ انجام می گیرد. اگر چه این زبان مناسبترین زبان برای کارهای کتابشناختی نیست. نظامهای موجود عموماً جزو ساده ترین نظامها هستند و در کتابخانه ها معمولاً روال موجود را منعکس می کنند.

لزوم تربیت کارمندان باتجربه، از آن جهت دست کم گرفته شده که در حال حاضر چندین کامپیوتر موجود هر کدام به ارائه خدمات از بیش از یک نظام مشغولند. و این نشان می دهد که استفاده کنندگان بالقوه نظام اطلاعات کتابشناختی در جستجوی مراکز کامپیوتری هستند که در این رشته تجربه قبلی دارند. بنابراین جای تعجب نیست اگر می بینیم که در آخر پرسشنامه هنگامی که از پاسخ دهندگان کتابخانه های خودکار خواسته می شود تا نظریات خود را ارائه دهند، اکثر آنها بر روی مشکل تجربه و آموزش تأکید می کنند و این عامل اصلی در برزیل است. منابع مالی و برنامه ریزی دولت مؤثر نخواهد بود مگر آنکه نیروی انسانی بتواند بودجه را بدرستی تخصیص بدهد و طرحها را به انجام برساند. این امر در نتایج بدست آمده بخوبی منعکس است؛ بویژه در این نتیجه متناقض که گرچه پاسخ دهندگان با خودکار کردن خدمات کاملاً موافق بودند؛ اما انتظار نداشتند که در دهه آینده بیش از بیست و پنج درصد از کتابخانه های عمده خودکار شوند. تا زمانی که برای خودکار کردن خدمات از کادر محدود و ثابتی که آموزش رسمی ندیده اند و تجربه کاری اندک و محدودی دارند استفاده می شود، امیدی به پیشرفت سریع نمی توان داشت.

---

^۱ - MARC-style manuals.

^۲ - COBOL Language.

۳- منابع مالی، استانداردها و تجهیزات

در این قسمت در مورد کمبود منابع مالی، سطح نازل کتابخانه‌ها، دقیق نبودن نحوه درونداد و برونداد اطلاعات، کمبود حافظه کامپیوتر و عدم دسترسی به کامپیوترها، یعنی مشکلات مربوط به ردیفهای ۲، ۷، ۸، ۱۴ و ۱۵ فوق بحث شده است).

در تحقیق آزمونهای رفتاری، مشکل مالی در درجه دوم اهمیت قرار داشت و این مسأله ای بود که در زمان مطالعه میدانی^۱ نیز فوراً مشخص گردید. البته بودجه کتابخانه‌ها بطور کلی بسیار کم است؛ و اگر چه تصادفاً بعضی از کتابخانه‌ها و نظامهای اطلاعاتی معتبر در ساختمانهای نمونه جا داده شده اند؛ اما اکثر آنها با دکوراسیون بیروح و کتابهای فرسوده، کسل کننده بنظر می رسند. و از آنجا که کتابخانه‌ها نقش اساسی یا کاملاً مشخصی در جامعه ندارند، جامعه نیز از آنها پشتیبانی مالی نمی کند. اختلاف مشهودی بین شهرهای برزیل و کتابخانه‌های آن بچشم می خورد، شهرها اغلب مدرن و شلوغ و مملو از اتومبیل و مردم خوش پوش هستند، در حالی که کتابخانه‌ها از استفاده کنندگانی اندک، کتابهایی محدود و تعداد کمی نشریه ادواری برخوردارند و بنابراین زمانی که این کتابخانه‌ها خودکار شوند، باید با همان منابع محدود مالی به این عمل مبادرت ورزند. شاید گویاترین آمار این باشد که بیش از نیمی از مؤسسات دارای تجهیزات کامپیوتری داخلی نیستند. از نه مؤسسه که نظام امانت خود را کامپیوتری کرده اند، فقط دو مؤسسه از پایانه استفاده می کنند و بقیه هیچگونه وسیله الکترونیکی برای ثبت داده‌ها در کتابخانه نداشته و کارشان محدود به پر کردن فرمهای مخصوص یا تنظیم برگه‌های منگنه ای می شود. هیچگونه تجهیزات مخصوص کتابخانه مانند قلمهای مخصوص خواندن کدهای میله ای شکل وجود ندارد. و تا آنجایی که من اطلاع دارم هیچ کارخانه ای ب فکر عرضه چنین چیزهایی به کتابخانه نیفتاده است چون مسلماً در این سودا، سودی نخواهد برد.

نکته برجسته دیگر اینکه نظامهای برزیلی بطور استثنائی ساده هستند و کلاً فقط ارزانترین راه حل را پذیرفته اند. تقریباً تمام فهرستهای کتابخانه‌ها از قالبهای کتابشناختی ثابتی استفاده می کنند و معمولیترین شکل برونداد نتیجه چاپی است. بندرت برای استفاده از فهرستها در محل دیگر نسخه اضافی تهیه می شود. فهرستهای چاپی در نسخه‌های کمی_بطور متوسط کمتر از هزار نسخه_تهیه می شود و حتی در یک مورد حدود صد و پنجاه نسخه چاپ شده بود. آماده کردن داده‌ها برای ورود به کامپیوتر مستلزم پر کردن فرمهای بسیار و منگنه کردن کارتهای هشتاد ستونی است. استفاده از پایانه‌ها معمول نیست. بطور کلی، صورت ظاهری بروندادها بسیار نامطلوب است و این در برزیل که توجه به صورت ظاهر کارها از اهمیت زیادی برخوردارست، نکته بسیار مهمی است. تنها نظامهایی که می توان گفت برونداد آنها از این لحاظ از کیفیت بالایی برخوردار است دو نظام اشاعه اطلاعات گزینشی می باشند که کارتهای چاپی خود را بصورت تا

---

^۱ - Field study.

شده و جالب برای استفاده کنندگان می فرستند. نظامهای اشاعه اطلاعات گزینشی احتمالاً متداولترین و موفقترین نظامهای خودکار در برزیل هستند.

نازل بودن سطح کتابخانه ها بدین معنی است که برگه دان آنها و از اشتباهاتی است که بوسیله ماشین نویسه ها و کارمندانی با سطح آموزش بسیار ضعیف صورت گرفته است. در واقع برگه دانهای دستی می توانند با درونداهای مختلف بخوبی عمل کنند. مثلاً در برگه آرائی دستی معمولاً کارتها با اشتباهات تایپی جزئی که در سرعنوانهای موضوعی وجود دارد، در محل صحیح آن در برگه دانها مرتب می شوند. اما موقعی که یک نظام خودکار ایجاد می شود، این نوع انعطاف پذیری از بین می رود و از آنجا که کتابداران برزیلی معمولاً تجربه ای در کار کردن با یک نظام دقیق با این ماهیت را ندارند در صورت بروز مشکل در سردرگمی قرار می گیرند. در حال حاضر در تمام برزیل، کتابداران مشغول آماده کردن دروندا برای نظامهای اطلاعات خودکار مانند اگریس^۱ و نیز نظامهای فهرستنویسی و نمایه سازی هستند.

دلیل دیگر برای نازل بودن سطح کتابخانه ها، پائین بودن سطح اطلاعات استفاده کنندگان کتابخانه هاست و این نکته مهمی است؛ زیرا استفاده کنندگان با آموزش کم در استفاده از نظامهای پیشرفته اطلاعاتی با مشکل مواجه می شوند. در مرتبه پائینتر، دانشجویانی که هنوز با فهرست کتاب، فهرست کتابخانه یا کتابهای مرجع آشنایی ندارند، قبل از آنکه با نمایه گردان سر و کار پیدا کنند، نیاز به آموزش بسیار خواهند داشت و در سطح بالاتر، پژوهندگان قبل از پر کردن فرمهای پیچیده درخواست خدمات اشاعه اطلاعات گزیده یا تحقیق گذشته نگر، ممکن است به راهنمایی بسیار نیاز داشته باشند. (بی شک بسیاری از استفاده کنندگان با طیب خاطر حاضر هستند که طرز استفاده از یک نظام اطلاعاتی پیشرفته را فرا گیرند؛ ولی کتابداران هیچگونه تمایلی به ایجاد چنین نظامی از خود نشان نمی دهند).

کمبود حافظه کامپیوتر در زمینه اطلاعات کتابشناختی به علت زیاد بودن فایل‌های کتابشناختی یک مشکل همیشگی است. مراکز کامپیوتری برزیلی که عادت دارند بیشتر برای داده های عددی فایل‌های نسبتاً کوچکی ترتیب دهند، غالباً حافظه کافی برای آنکه بتوانند براحتی از عهده فایل‌های بزرگ کتابشناختی برآیند ندارند. سایر مؤسسات هم هنوز با مشکل دسترسی به کامپیوتر و یا استفاده کافی از وقت کامپیوتر رو به رو هستند.

۴- سیاست‌گذاری و برنامه ریزی

(در این قسمت در مورد کمبود رهنمودهای رسمی و مشخص نبودن سیاست دولت و فقدان برنامه ریزی لازم و کافی در درون سازمانها، یعنی مشکلات مربوط به ردیفهای ۳ و ۵ بحث شده است). در برزیل برنامه ریزی ملی مؤثری در زمینه کتابداری و اطلاع رسانی وجود ندارد؛ زیرا برای دولتی که شدیداً تحت فشار مشکلات یک جامعه در حال رشد است، این امر مسأله ای فرعی است. این

---

^۱ - Agricultural Information System (AGRIS).

کمبود را می توان با بررسی آنچه عملاً در کتابخانه ها و نظامهای اطلاعاتی می گذرد بخوبی نشان داد. بارزترین ناهماهنگی، وجود دو نظام اطلاعاتی در بعضی از رشته ها نظیر کشاورزی و علوم هسته ای است در حالی که سایر رشته ها مانند علوم تربیتی، علوم اجتماعی و علوم انسانی به اطلاعات مورد نیاز دسترسی ندارند. و این از بسیاری جهات همان ادامه سنت برزلی است چون در این سرزمین دوباره کاری در خدمات بسیار متداول است از جمله در بین کتابخانه های دانشگاهی که یک دانشکده و مؤسسه تحقیقاتی آن گرچه در یک رشته معین فعالیت دارند و در کنار هم واقع شده اند، هر یک کتابخانه خاص خود را دارد؛ و یا در نظام کتابخانه های عمومی که هر شهر ملزم است هم کتابخانه ایالتی، هم کتابخانه شهرداری و هم کتابخانه خدمات اجتماعی کارگران را داشته باشد در صورتی که در واقع همگی آنها خدمات کتابخانه عمومی را ارائه می دهند.

حتی در امر نسبتاً ساده ای مثل تهیه فرم مدخلهای کتابشناسی ملی، یک سلسله جریاناتی پیش آمد که در آن چندین مؤسسه شرکت داشتند و نتیجه آن ارائه چندین قالب کتابشناختی بود که هیچکدام از آنها بطور وسیع بکار گرفته نشد. در برازیلیا، پایتخت جدید برزیل که شاهکار معماری است باید انتظار داشت که کتابخانه ها نیز نمونه باشند. در برازیلیا کتابخانه ملی ای وجود ندارد؛ بلکه سه کتابخانه عمده وجود دارد که عبارتند از کتابخانه های مجلس نمایندگان، سنا و دانشگاه که دو کتابخانه اول در یک مجتمع ساختمانی واقع شده اند. مسأله خودکار شدن نیز در مورد هر یک از این سه کتابخانه بطور جداگانه به صورتهای مختلف مطرح شده است. یکی از این سه کتابخانه بطور جداگانه به صورتهای مختلف مطرح شده است. یکی از آنها اقدام به ایجاد پایگاه داده ها کرده است که این پایگاه شامل فایل فهرست نویسی و نمایه نشریات ادواری می باشد. دیگری فهرستی براساس کارتهای لبه منگنه بوجود آورده، و سومی پس از چند سال که هیچگونه فعالیتی در این زمینه نداشته است، اقدام به تشکیل یک نظام کاملاً یکپارچه کتابخانه ای کرده است. فقدان برنامه ریزی در طرح اصلی شهر که حالت ذاتی بخود گرفته به خودکار کردن کتابخانه ها نیز سرایت کرده است. در نتیجه در داخل مجتمع ساختمانی مذکور در فوق، سالهاست که دو برگه دان کتابخانه وجود دارد که یکی، از پیشرفته ترین تکنولوژی پایگاه داده های پیوسته بهره برده و دیگری به نظام ابتدائی کارتهای لبه منگنه اکتفا کرده است.

اگر زنجیره نظامهایی را که بر نظامهای دیگر اثر گذاشته اند بررسی کنیم هیچ الگوی روشنی از انتقال اطلاعات بصورت برنامه ریزی شده از سازمانی به سازمان دیگر نمی بینم. رویدادها بیشتر از یک فرایند اتفافی هستند و شواهدی وجود دارد که نشان می دهد که این نفوذها و تأثیرگذاریها احتمالاً بین نظامهایی صورت گرفته که فاصله جغرافیائی آنها از یکدیگر کوتاه بوده است. ولی حتی این امر نیز دقیقاً نشان داده نشده است. بررسی تأثیرپذیری نظامهای برزلی نشان می دهد که نزدیک به چهل درصد این تأثیرات به مرزهای ایالتی رسیده و در بعضی موارد فاصله های هزار کیلومتری یا بیشتر را طی کرده است. همه کتابخانه های تخصصی شرکتهای برق دارای نظامهای خودکار شده اند؛ ولی این کار در میان سایر کتابخانه های صنعتی صورت نگرفته است. بعضی از

دانشگاهها نظامهای جامعی برقرار کرده اند، در حالی که اکثریت، کاری انجام نداده اند. دانشگاههایی که به خودکار کردن نظام اقدام نموده اند؛ احتمالاً بطور اتفاقی انتخاب شده اند. این دانشگاهها که از انواع مختلف هستند در سرتاسر کشور پراکنده اند.

سازمانهای مرکزی کتابداری و علم اطلاع رسانی برزیل بخصوص آنها که باید بیشترین تأثیر را روی خودکار شدن خدمات و دکوماتاسیون داشته باشند، بطور آشکاری ضعیف هستند، البته صحیح نیست که مؤسسات خاصی را نام ببریم. آنها از تعویض دائمی مدیران لطمه دیده اند. چنین تغییراتی در سطح بالای سازمانها در برزیل معمول است و این تغییرات در حقیقت مکانیزم عمده‌ای برای تخفیف اثرات خودکامگی است. البته تعویض مدیریت به معنی تغییر سیاست است، در حالی که رشته های کتابداری و اطلاع رسانی که خدمات مداومی هستند و می توان انتظار داشت بعد از مدتی توسعه پیدا کرده و تقویت شوند، به مدیریتی ثابت و دست کم برنامه ریزی میان مدت نیاز دارند.

تنها سیاست خاص دولت که تأثیر قابل توجهی بر این وضعیت داشت، عدم علاقه به استفاده از پایگاههای داده های کتابشناسی خارجی از طریق ارتباط مستقیم بود که مؤسسات برزیلی را مجبور کرد تا آنها را به شکل نوار برای استفاده در داخل کشور وارد کنند. و این سیاستی در زمینه کامپیوتر برای اجتناب از شیوه های آماده سازی کشورهای بیگانه و استفاده از پایگاههای داده‌های آنها بود. این سیاست ملی که به منظور اجتناب از وابستگی در زمینه کامپیوتر اتخاذ شده بود، گرچه هدفش مستقیماً علم اطلاع رسانی نبود؛ اما عمیقاً بر کار اطلاع رسانی در کشور تأثیر گذاشت. ضمناً بسیار مشکل است که بتوان این چنین سیاستهای منفی کنترل واردات با برنامه‌ریزی مثبت تعادل برقرار کرد. اما با شرایط موجود در برزیل، شاید این نزدیکترین راه برای رسیدن به یک سیاست مشخص باشد.

فقدان برنامه ریزی درون سازمانی متأثر از نبودن برنامه ریزی ملی است. از نظر فرهنگی غیر منطقی است که یک نظام دقیق برنامه ریزی شده خُرد را در داخل یک سیستم برنامه ریزی نشده کلان جستجو کرد، و در حقیقت نشانه های بسیار وجود دارد که نشان می دهد، نبودن برنامه‌ریزی درون سازمانی مشکل عمده است که بر برنامه خودکار کردن خدمات تأثیر می گذارد. این موضوع با جواب پاسخ دهندگان که آنرا در درجه پنجم قرار دادند، کاملاً ثابت می شود؛ گرچه طبیعتاً این موضوعی نبود که بتوان عمیقاً آن را بررسی کرد. زیرا اطلاعاتی که باید مورد استفاده قرار گیرد، بیشتر جنبه تفصیلی دارد و بدین لحاظ برای اینگونه بررسیها مناسب نیست. حتی اگر از پاسخ دهندگان خواسته می شد که چنین حقایقی را به صورت نظام یافته ای بیان کنند. مواردی که افراد با اشتیاق فراوان اما بدون تجربه و اطلاع کافی و بدون هیچ گونه اندیشه ای در مورد عواقب کار، ناگهان اقدام به استفاده از یک پروژه بزرگ خودکار کرده اند، کم نیست و این نتیجه گیری حاصل مشاهدات شخص ما است.

بنابراین قطعی است که فقدان برنامه ریزی عامل منفی عمده در خودکار کردن کتابخانه ها و خدمات اطلاعاتی برزیل است. پیچیدگی مسأله خودکار کردن خدمات اطلاعاتی، ماهیت

غیرتجاری کاربرد آن، نیاز به سرمایه گذاری نسبتاً زیاد، حفظ انزوای سنتی و جهت نداشتن مؤسسات، نشان می‌دهد که یک برنامه ریزی مرکزی دقیق و ارائه رهنمودها امری ضروری است. یکی از پیشرفتهای امیدبخش اخیر این است که بنظر می‌رسد، دولت برزیل هم به چنین نتایج مشابهی رسیده است. در سپتامبر ۱۹۸۰ بخش مفصلی از سومین برنامه اصلی توسعه علمی و فنی کشور برای سالهای ۱۹۸۰/۸۵، به اطلاعات علمی و فنی اختصاص داده شد. و این نشانه اهمیت اطلاعات علمی و فنی، لزوم بکارگیری کارمندان آموزش دیده و ایجاد نظامهای اطلاعاتی است.

۵- همکاری و انزوا

(در این قسمت در مورد کمبود شبکه ها و عدم همکاری بین آنها، تغییرات نیاز کتابخانه ها و کمبود برنامه و قالبهای کتابشناختی مناسب، یعنی مشکلات مربوط به ردیفهای ۱۰۰۴ و ۱۲ بحث شده است).

در برزیل دلایل متعددی وجود دارد که خودکار شدن در خلاء صورت گرفته است. تقریباً نیمی از پاسخ دهندگان نتوانستند به این سؤال پاسخ دهند که چه مدارکی بر برنامه ریزی نظام آنها تأثیر گذاشته است؛ با وجود اینکه از قبل در مورد طرح شدن این سؤال اطلاع داشتند. درباره خودکار شدن کتابخانه های برزیل متونی وجود ندارد؛ در حقیقت تنها چند متن درباره کتابداری بطور کل تدوین شده است؛ مقالات چاپ شده انگشت شمارند و غالباً فقط به معرفی نظامها پرداخته اند، بدون آنکه در درباره مسائل و مشکلات خودکار شدن که کتابداران به آن نیاز دارند بحث مبسوطی کرده باشند. فقط حدود چهل درصد مؤسسات مورد مطالعه اذعان داشتند که تحت تأثیر سایر مؤسسات قرار داشته اند؛ بنظر می‌رسد که حدود چهل درصد کاملاً مستقل عمل کرده اند یعنی نه تحت تأثیر نظامی بوده اند و نه بر سایر نظامها اثر گذاشته اند. نظامهای خودکار درخواستهایی برای دادن اطلاعات درباره نظامشان دریافت کرده بودند که تعداد درخواستهای رسیده به نیمی از آنها، به ده نمی‌رسید. منزوی بودن نظامها با توجه به این نکته که فقط شش نظام (کمتر از بیست درصد) از داده های آماده نظام دیگری استفاده کرده بود خوبی مشخص است. این استفاده در همه موارد منحصر به پایگاه داده های خارجی می‌شد و فقط سه نظام (کمتر از ده درصد) داده‌های تولیدی خود را به نظام دیگری انتقال می‌دادند و تمام آنها اطلاعات داخل کشور را وارد نظامهای اطلاعاتی بین المللی می‌کردند. بنابراین، مجبوریم نتیجه گیری کنیم که مبادله داده‌های کتابشناختی در سطح کتابخانه ها وجود ندارد و برای نظامهای اطلاعاتی همکاری بین المللی بمراتب آسانتر از همکاری در داخل برزیل است. همچنین روشن است که هیچ مؤسسه برزیلی آنقدر توسعه نیافته است که داده های با اهمیتی برای عرضه داشته باشد. هیچگونه قالب کتابشناختی ملی پذیرفته شده ای برای تبادل اطلاعات کتابشناختی وجود ندارد؛ دستورالعملهایی برای چندین قالب کتابشناختی پیچیده تهیه شده که هیچیک کاملاً مورد قبول بیش از یکی دو مؤسسه قرار نگرفته است و از هیچکدام برای وارد کردن داده های زیاد استفاده نشده است. بنابراین، هیچ انگیزه ای برای پذیرفتن قالب کتابشناختی خاص وجود نداشته زیرا این

پذیرش مشکل مؤسسه‌گزینه را در دسترسی به داده‌ها حل نمی‌کرده است. بهر حال اعتقاد بر این است که قالب کتابشناختی ای که خاص برزیل و مطابق با نیاز آن باشد مورد احتیاج است. آزمون‌های رفتاری نشان داد که حداقل چهل درصد پاسخ‌دهندگان فکر می‌کنند که خودکار شدن باعث همکاری بیشتر بین کتابخانه‌ها و نظامها شده است. (گرچه قابل توجه است که کارمندان نظامهای خودکار کمتر از کارمندان نظامهای غیرخودکار حاضر به قبول این مطلب بودند). حقیقت این است که کتابخانه‌های برزیلی بنا به سنت، در انزوا مانده‌اند و کتابداران بندرت یکدیگر را ملاقات می‌کنند و این به دلایل مختلفی است، مانند ثابت ماندن محل کار کارمندان، فاصله جغرافیایی و ایجاد سی‌مدرسه کتابداری که با فراهم آوردن امکان مطالعه کتابداران آینده در محل، موجب افزایش این عدم تحرک شده است.

دانشجویان را نه، می‌توان مستقیماً به سفرهای مطالعاتی طولانی و بازدید از کتابخانه‌های دیگر برد و نه زمانی که کتابخانه‌ها محل برگزاری گردهم‌آییها هستند. و اصولاً امکان ندارد که شاهد مشارکت آنان در فعالیتهای انجمنهای کتابداران بود.

سابقه چاپ اولین نشریات ادواری در این زمینه که بیشتر حاوی نتایج تحقیقات خشک هستند به ده سال نمی‌رسد. و به این ترتیب هنوز برای انتشار نشریات مربوط به اطلاع‌رسانی و با تیراژ زیاد، زمان لازم است. کنفرانسها بهترین وسیله شکستن این انزوا هستند، منتهی تعداد آنها محدود و مدتشان کوتاه است.

فعالیت شبکه ای در برزیل هرگز معمول نبوده است. امانت بین کتابخانه‌ها بصورت ارسال یک پیک و یا فرستادن مراجعه‌کننده همراه با یک یادداشت به کتابخانه دیگر است و سرویس ملی فتوکپی، تازه می‌خواهد پا بگیرد. حتی در مواردی که فهرستگان وجود داشته بیشتر دارای ارزش سمبلیک بوده است؛ زیرا کتابخانه‌های شرکت‌کننده در آن به افراد خارج از کتابخانه خود کتاب امانت نمی‌دهند. ممکن است گاهی مشکلات فنی نظیر فاصله جغرافیایی یا فقدان خدمات پستی قابل اعتماد را دلیل فقدان فعالیتهای شبکه ای بدانند؛ اما علل واقعی امر، ناشی از ساخت سازمانی و مسائل بوروکراسی است. بنابراین تقریباً هیچگونه همکاری اداری رسمی و غیررسمی وجود ندارد و ظهور کامپیوتر در کنار دنیای کتابداری، نمی‌تواند تغییر آنی در این وضعیت بوجود آورد. تحلیل گران نظام، انگیزه کمی برای همکاری دارند و باید دلایلی در هر مورد وجود داشته باشد تا نظام جدیدی را طراحی کنند. مشکل دسترسی به نظامهای مناسب به لحاظ دوری زیاد راه و نیز کمبود اطلاعات در واقع تأکیدی است بر اینکه آسانتر است برنامه ریزی از پایه شروع شود. این امر در روزهای اولیه خودکار شدن نیز در انگلستان وجود داشت. "در اکثر موارد، طرح خودکار کردن کتابخانه‌ها می‌بایست از هیچ شروع شود".^۱ از لحاظ روانشناسی نیز ایجاد یک نظام جدید، موجب ارضای معنوی بیشتری می‌شود و در برنامه کاری تحلیل گران هم جلوه بهتری خواهد داشت. این همان چیزی است که برانگ^۲ آن را سندرم "اینجا ساخته نشده" توصیف کرده است. اگر تحلیل

^۱ - این مطلب از کتاب: R.T.Kimber, Automation in Libraries گرفته شده است.

^۲ - G. R. Brong.

گران نظام هم بخواهند که سایر نظامها را عیناً تقلید کنند، انجام این کار مشکل است؛ زیرا گرفتن برنامه ها و قالبها از یک محل و بکارگیری آن در محل دیگر مرسوم نیست. در این موارد اموری نظیر اینکه چگونه باید هزینه چنین نرم افزاری را پرداخت؟ اگر کار با این نرم افزار برای خریدار مشکل باشد چه باید کرد؟ همیشه با مشکلات عملی همراه خواهند بود.

کتابداران، تحلیل گران را در تقلید از نظامهای دیگر تشویق نمی کنند؛ زیرا معتقدند که نیازهای منحصر به فرد کتابخانه هایشان را فقط نظامهایی می توانند برآورند که اختصاصاً و براساس خواست کتابخانه ساخته شده باشند. در زمینه تهیه و فراهم آوردن مواد هم احتمالاً این امر صادق است؛ ولی در سایر زمینه ها، تغییرات چشمگیری در جزئیات نظام اولیه و استاندارد حاصل می شود. وقتی کتابخانه ها در هم ادغام می شوند، معمولاً فهرستهایشان را در هم ادغام نمی کنند، با وجود اینکه فهرست برگه های آنها در اندازه های استاندارد است. بنظر می رسد امر مشابهی در ایالات متحده امریکا اتفاق افتاده باشد، جایی که ا. سی. ال. سی.^۱ فهرست برگه هایی در سبکهای متنوع تهیه می کند. چنین قصوری در استاندارد کردن وقتی که از نظامهای مشترک خودکار استفاده می شود، مشکلاتی ببار خواهد آورد.

۶- مدل‌های خارجی

(در این قسمت در مورد استفاده از مدل‌های نامناسب خارجی، یعنی مشکل مربوط به ردیف ۹ بحث شده است).

مسأله پیروی نظامهای برزیلی از قالبهای نامناسب خارجی، برخلاف انتظار محقق که فکر نمی کرد مشکل اساسی باشد، بعنوان یکی از مشکلات عمده تلقی شد. از طرف دیگر احتمالاً قضاوت‌های این محقق بیشتر متأثر از گرایشها و استنباطهای کشورهای دیگر بوده است و بهمین دلیل شاید نتواند نسبت به این مسأله، بیطرفانه قضاوت کند. بهر حال، این امر قابل توجه است که وقتی از مدیران نظامها پرسیده شد از چه نظامی پیروی کرده اند، فقط چهل درصد به این سؤال پاسخ دادند و به این ترتیب سایرین مدعی بودند که سازمان آنها خود اقدام به طرحریزی نظام کرده است. احتمالاً این ادعا دور از واقعیت نیست. چون بنظر می رسد که بسیاری از نظامهای برزیلی در داخل طرحریزی شده اند. از سیزده موردی که در آنها اشاره به تأثیرگذاری نظامهای دیگر شده بود، نه مورد تحت تأثیر نظامهای خارجی بودند که شش مورد بخاطر آن بود که مؤسسات برزیلی نوارهای خارجی را برای خدمات اشاعه اطلاعات گزینشی یا جستجوی گذشته نگر وارد می کردند. اگر بخواهیم این تأثیر را نامناسب بنامیم مانند این است که پایگاه داده ها را نامناسب بدانیم، و باید به چنین دلیل محکمی استناد کنیم که به علت تفاوت و فرهنگ و زبان، پایگاههای داده های خارجی در برزیل ارزشی ندارند. برای مثال، چون بیشتر پایگاههای داده ها به زبان انگلیسی هستند، برای اکثریت استفاده کنندگان برزیلی که به زبان انگلیسی تسلط ندارند، غیرقابل استفاده

---

^۱ - Ohio College Library Center (OCLC).

هستند و احتمالاً بدین دلیل است که پاسخ دهندگان اظهار داشتند: "برزیل سعی می کند از مدل‌های خارجی که با نیاز خودش مناسبتی ندارند تقلید کند." از سه نظامی که بدون وارد کردن نوار کامپیوتری از خارج تحت تأثیر نظام‌های خارجی قرار گرفته بودند، یکی از آنها عملکرد خوبی داشت و بنظر می رسید که یکی از موارد موفق در انتقال نظامی از یک کشور به کشور دیگر باشد؛ اما دو نظام دیگر اهمیت چندانی نداشتند. احتمال دیگر این است که برزیلیها معتقدند کشورشان از ورود فیلمها، سریالها و صفحات خارجی نامناسب که موجب اضمحلال فرهنگ ملی و ضعف ارزشهای سنتی شان می شود زیان می بیند. بنابراین، آنها مسأله مناسب نبودن را از این دیدگاه پیش کشیده اند، اگرچه بین آنها با موضوع مورد تحقیق چندان ارتباطی وجود ندارد.

۷- سایر مشکلات

(در این قسمت در مورد فقدان مرکز ملی کتابشناسی، کمبود نظام‌های آماده کار و کمبود زنجیره های ارتباطات از راه دور، یعنی مشکلات مربوط به ردیفهای ۱۶، ۱۸ و ۱۹ بحث شده است). این مشکلات از نظر پاسخ دهندگان اهمیت کمتری داشتند، شاید به دلیل اینکه متخصصان برزیلی به چنین پیشرفتهایی بعلت عدم آشنایی اهمیت نمی دهند. محقق، این جمله را در پرسشنامه آورده بود " نبودن یک سازمان که داده های کتابشناسی کتابهای جدید را در قالب فرمهای ماشین خوان اشاعه بدهد، احساس می شود." و پاسخ دهندگان این مسأله را چندان تأیید نکردند. البته کاملاً واضح است که وجود نوارهای مارک کتابخانه کنگره آمریکا و مارک کتابشناسی ملی انگلستان تسهیلات بسیاری جهت خودکار نبودن کتابخانه ها در آمریکا و انگلستان فراهم نموده است. اما چنین بنظر می رسد که متخصصان برزیلی با اینگونه خدمات آشنا نیستند و تأثیر بالقوه آنها را درک نمی کنند. (حدود نیمی از افرادی که با نظام‌های خودکار کار می کنند فقط با نظام‌های برزیلی آشنا هستند. تنها شش نفر از آنها دوره هایی را در آمریکا گذرانده اند و هیچکدام دوره ای در انگلستان ندیده اند). در برزیل کوششها در این زمینه صرفاً در جهت نوشتن دستورالعملهایی برای قالبهای پیچیده کتابشناسی متمرکز شده است، در حالی که می بایست مشکلات عملی ایجاد نظام‌های بزرگ فهرستنویسی مشترک مورد بررسی قرار بگیرد. دومین مسأله با این جمله نشان داده شده "نظام‌های آماده کار که بتوان آنها را خریداری و فوراً بکار انداخت وجود ندارد." مجدداً از تجربه آمریکا و انگلستان یاد می کنیم که خودکار شدن کتابخانه ها زمانی متداول گردید که سی. ال. اس. ^۱ و همچنین ا. ال. اس. ^۲ شروع به فروختن نظام‌های آماده کار خود کردند. در برزیل هیچ سازمانی نظام‌های آماده کار را نمی فروشد و هیچ نشانه ای هم از توسعه این نظامها دیده نمی شود. سازمانهایی که می خواهند نظام خودکار داشته باشند، باید به تنهایی با تمام مشکلات آن رو به رو شوند. ضمناً واضح است که نظام‌های آماده کار در پیشرفت خودکار شدن کتابخانه های برزیل بسیار مؤثر خواهند بود؛ اما پاسخ دهندگان برزیلی

^۱ - CLSI.

^۲ - Automated Library Systems (ALS).

با این موضوع موافق نیستند. آنها خدمات نوارهای مارک در برزیل را، شاید به این دلیل رد می‌کنند که آن را در ارتباط با سطح توسعه در برزیل بسیار پیچیده و مبالغه آمیز می‌بینند. اما نظامهای آماده کار را نمی‌توان به این دلیل مورد انتقاد قرار داد. بالاخره باید باین نتیجه رسید که این خدمات (سی. ال. اس. آی؛ ا. ال. اس) در برزیل منشاء اثر بسیار خواهند بود؛ ولی کارمندان ارشد به علت عدم آشنایی با آنها به اهمیتشان واقف نیستند.

احتمالاً وضعیت تقریباً مشابهی نیز در مورد کمبود زنجیره های ارتباطات از راه دور وجود دارد، در زمان بررسی حاضر این مشکلی ملموس و روزمره برای تعداد کمی از نظامهای اطلاعاتی بوده اما بسیاری از نظامهای دیگر نیز از تأثیر آن بدور نبوده اند، تا آنجا که امر تشکیل شبکه ها و ارتباطات را دچار اشکال ساخته است. ولی مسلماً دلیل اصلی، عدم همکاری و بی علاقه‌گی است نه کمبود تجهیزات فنی؛ و برای مسائلی که در اینجا با آن مواجه هستیم ضرب المثل "مرغ و تخم مرغ" مصداق پیدا می‌کند که بالاخره کدام راه حل را بپذیریم و به تحلیل آن بپردازیم.

۸- نتایج

کاملاً روشن است که چون پاسخ دهندگان مشکل اصلی را بیشتر کمبود تجربه دانسته اند تا کمبود آموزش و تربیت کارکنان، منابع مالی و برنامه ریزی و غیره، لذا پیشنهاد اصلی باید هدفش حل این مشکل خاص باشد. و این مسأله ساده ای نیست چون کسب تجربه ای که لازمه کار کردن با یک نظام پیچیده است احتیاج به زمان دارد. در آمریکا و انگلستان معمول است که با استخدام کارمندانی که قبلاً بر روی نظامهای مشابه کار کرده اند، چنین تجربه ای را وارد کرد. در برزیل بعلاوه جا به جایی کارمندان بخصوص در رشته کتابداری، امکان استفاده از این روش بسیار کم است. غالب کتابداران تمام سنوات خدمتشان را در یک شهر می‌گذرانند و اگر هم بخواهند به نقطه دیگری منتقل شوند، معمولاً با مشکلات عملی و شخصی رو به رو هستند. این جا به جاییها اگر انجام گیرد، غالباً به سوی شهرهای صنعتی است و این از لحاظ گسترش خدمات خودکار راه نادرستی است. کارورزی، امکاناتی را در اختیار می‌گذارد؛ اما بسیاری از همان مشکلات را هم بدنال دارد، زیرا کارورزی زمانی مفید خواهد بود که دوره آن دو تا شش ماه طول بکشد و برای کتابدارانی که مشکل است بطور دائمی نقل مکان کنند، گذراندن چنین دوره های طولانی دور از منزل آسان نخواهد بود. چون کتابدارانی که قصد تحصیل دارند، مایل و یا قادر نیستند برای این کار به شهر دیگری بروند، تعداد زیادی مدرسه کتابداری تأسیس شده است. مدرسین علوم کتابداری غالباً زنان متأهل هستند که نمی‌توانند به شهر دیگری که دوره های پیشرفته تری دارد مسافرت کنند. آنان مشتاقانه از تلاشهایی که در جهت تأسیس دوره های فوق لیسانس می‌شود حمایت می‌کنند؛ زیرا این دوره ها تنها امکان ترقی و پیشرفت آنهاست. به عبارت دیگر، تنها راه حل ممکن بوجود آوردن امکان تجربه برای کارمندان از طریق حمایت و تشویق ایجاد طرحهای کوچک خودکار است. این طرحها می‌توانند تجربه های عملی را در سراسر کشور گسترش دهند. چنین طرحهای مقدماتی که بودجه شان را مؤسسات مرکزی تأمین می‌کنند، می‌بایستی

همکاری بین کتابخانه‌ها، نظامها و مدارس کتابداری را به همراه داشته باشند، و از تجارب یک مشاور مجرب نیز بهره گیرند. این امر به سرمایه‌گذاری زیاد نیاز نخواهد داشت و در حقیقت پیشنهاد طرحهایی که مستلزم سرمایه‌گذاری زیاد باشند، بعلت کسادی وضع مالی لزومی هم ندارد. در حال حاضر خودکار شدن کتابخانه و نظامهای اطلاعاتی در اولویت قرار ندارد. اساساً هدف این قبیل طرحهای ابتکاری، آزمایشی و محدود، باید آماده کردن گروهی از کارمندان با تجربه در سراسر کشور باشد که بتوانند با اعتماد در جهت خودکار کردن گسترده خدمات، هنگامی که امکانات مالی و یا تکنولوژی اجازه می‌دهد، فعالیت کنند. ایجاد نظامهای نمایه‌سازی نشریات ادواری و نظامهای اطلاعاتی در زمینه‌های خاص از جمله مواردی است که نظامهای ساده خودکار می‌توانند تأثیر قابل توجهی داشته باشند؛ ولی به این امر توجهی نشده است. علاوه بر این نظامهای مشترک فهرستنویسی هم از زمینه‌های متداولی است که می‌تواند بخوبی اجرا شود.

البته ما باید از خود بپرسیم که آیا برزیل واقعاً نیاز به کتابخانه‌ها و نظامهای اطلاعاتی خودکار دارد یا نه. می‌توان اینطور استدلال کرد که برزیل هنوز با مشکلات عمده‌ای چون گرسنگی، کمبود مسکن، بیسوادی یا سطح پایین تعلیم و تربیت رو به رو است و این مشکلات می‌بایست قبل از اینکه برزیل به طرف روشهای "پیشرفته" مانند خودکار کردن خدمات پیش برود، حل گردد. این نکته از بسیاری جهات فرضیه مناسبی است، اما نتیجه اجتناب ناپذیری که یک برنامه توسعه اولیه دارد، جدا شدن کشور از سایر نقاط دنیاست که روز به روز از تکنولوژی پیشرفته بیشتری استفاده می‌کنند. امروزه تفاوت میان کشورهای دنیا به جای اوضاع سیاسی بیشتر با تکنولوژی سنجیده می‌شود؛ هیچ نشانه‌ای وجود ندارد که برزیلیها بخواهند خود را از روابط تجارتي بین‌المللی رها سازند، بعکس در ۱۵ سال گذشته تقویت چنین ارتباطاتی مدنظر دولتهای مرکزی بوده است. مسلماً هم غیرمنطقی و هم غیرممکن است که رشته کتابداری و اطلاع‌رسانی حالت ضدتکنولوژی به خود بگیرد. برزیل با بیش از ده هزار کامپیوتر در حال کار و صنعت در حال توسعه کامپیوتر، بخوبی در راه خودکار شدن کتابخانه‌ها پیش می‌رود. این کشور با بیست درصد نیروی کارش در بخش صنعت، تولید یک میلیون اتومبیل در سال، و رشد محسوس درآمد سرانه که جزو ده کشور اول جهان قرار دارد، بخوبی نشان می‌دهد که پایه و اساس صنعتی شدن را بنا نهاده است.

باید بخاطر داشت که کتابخانه‌ها و نظامهای اطلاعاتی خودکار تنها محصول جوامع صنعتی نیستند؛ بلکه ابزاری هستند که موجب رشد صنعتی شدن می‌شوند. یک جامعه کاملاً صنعتی نمی‌تواند بدون مردمی مطلع و یک نظام اطلاعاتی مؤثر موجودیت داشته باشد. گزارش برانت^۱ به نقش اولیه‌ای که نظامهای اطلاعاتی باید در روند توسعه ایفا کنند پرداخته است.* چنانچه کتابداری و اطلاع‌رسانی در حال حاضر خودکار شدن را نپذیرند، بیش از پیش خود را از مسیر اصلی جامعه منحرف خواهند کرد.

^۱ - W. Brandt.

* برای اطلاع از مشخصات کامل کتابشناسی گزارشهایی که در این مقاله به آنها اشاره شده است به فهرست مأخذ اصل مقاله رجوع شود.

من گمان می کنم که در حال حاضر بقدر کافی صدمه به کتابخانه ها وارد آمده است؛ زیرا آنها در ارائه وسایل دید و شنودی_علیرغم توجه شدید جامعه به این مواد_قصور کرده اند. در حقیقت، محقق، کتابداران برزیلی را از این خطر که پایگاه داه ها کاملاً تحت کنترل تحلیل گران نظام درآید، آگاه کرده است.

امروزه، حرفه کتابداری و اطلاع رسانی از این لحاظ با سایر حرفه ها تفاوتی ندارد. کاملاً واضح است که هیچ حرفه ای در برزیل، یا در حقیقت در سایر کشورهای بلوک تجاری غرب نمی تواند کامپیوتر را نادیده بگیرد؛ بلکه مسأله صرفاً تعیین اولویت مناسبی است که باید به خودکار کردن داده شود. ضمناً درست همانطوری که جوامع مختلف در یک مقطع زمانی دارای سطوح عملکرد متفاوتی هستند، پس مسلماً توسعه آنها هم باید در سطوح مختلفی انجام گیرد. بعبارت دیگر برزیل نه تنها باید کامپیوترها و کارخانجات را توسعه دهد؛ بلکه باید نظام توزیع غذا برای مستمندان، آموزش مقدماتی، خانه سازی، و غیره را نیز دریابد و در نتیجه طیف وسیعی از فعالیتها را بصورتی ثابت و متوازن برای توسعه منظور کند. کتابداران و کارمندان اطلاعاتی باید برای بهبود مدارس کتابداری، کتابخانه های عمومی، کتابشناسیهای ملی و پایگاههای داده ها فعالیت کنند. این مسأله به وضوح در نتایج پایان نامه نویسنده نشان داده شده است. در آنجا پاسخ دهندگان چهار اولویت اصلی برای کتابخانه های بزرگ برزیلی پیشنهاد کردند که به ترتیب عبارتند از: مرجع و خدمات اطلاعات، انتخاب و سفارش کتابها، گردآوری نشریات ادواری و همکاری با سایر کتابخانه ها. من کاملاً با نظر آنها موافقم و در حقیقت این نظر به یکی از برنامه هایی که من برای کتابخانه های برزیلی پیشنهاد کردم نزدیک است. برنامه من عبارت است از چهار¹: که منظور همان مرجع، نشریات ادواری، شبکه ها و منابع سمعی و بصری است. پاسخ دهندگان، استفاده از کامپیوتر را در اولویت قرار نداده اند. کتابخانه های برزیلی باید توسعه و بهبود خدمات اساسی را هدف اصلی خود دانسته و به نظامهای خودکار نیز همواره توجه داشته باشند. این طرح بیشتر در کتابخانه ها، طرحی راهگشا برای کسب تجربه خواهد بود.

---

¹ - Referencia; Revistas; Redes & Recursos Audiovisuais.